

GYERMEKEK FENYÍTÉSE DOROSZLÓN

A gyermekéletről szóló tanácskozás ürügyén kívánok szólni a gyermekek fenyítéséről, és a néprajz eszközeivel megközelíteni e nem éppen vonzó témát. A cím kissé megtévesztő, mert az olvasóban bizonyára azt a hamis képzetet kelti, hogy a leírt téma egyedülálló, és olykor-olykor csak ebben a nyugat-bácskai faluban volt nehéz a gyermekek élete, az irántuk tanúsított, vagy inkább a velük szemben foganasított különféle, főképpen szülői intézkedések, nevelő célú fenyítések miatt. A tanulmány anyaga valóban egyetlen falura vonatkozik, azonban más falvak gyermekéletébe is volt bepillantásom, és nyugodt lélekkel állíthatom, hogy másutt is hasonló volt a helyzet, mint Doroszlón.

A falusi gyermekéletet némely kutatók kegyes önfeledtségből olykor eszményítik, jó magam tárgyilagos leírásra törekedtem. Az adatok többségéhez úgy jutottam, hogy az 1970-es évek vége felé idős földművesektől a paraszti gazdálkodás ismeretanyagát gyűjtöttem, közben szabad elhatározásukból e témakörből is szolgáltatottak adatokat.

A „gyerek” szónak a nagycsaládokban tágabb értelme volt a mainál, és a kiskorúakon kívül a felnőttekre is vonatkozott, mégpedig ilyen megfontolásból: – Amíg a szüleim élnek, addig magam is gyerek vagyok, tekintet nélkül a körülményre, hogy már nekem is vannak gyerekeim. Mindez abból eredően, hogy a birtok élete végéig a legöregebb gazdáé volt, csakúgy, mint a döntés joga.

Századunk közepéig működtek Doroszlón a hagyományosnak mondható társadalmi viszonyok, melyeknél a családon kívül az erkölcsi normák, magatartásformák betartására, továbbá a jogi szokások továbbélésére nemcsak a pap meg a tanító, hanem a falu intézménye meg a közvéleménye is ügyelt.

A házasság előtti nemi fölvilágosítás tabu volt, a kiházásítatlanok ilyen nemű kapcsolata pedig legnagyobb vétségnek számított, és ezért fiatalon házasodtak. Ez különösen a hajdonokra vonatkozott, kiket szüleik igyekeztek tisztességgel átmenteni a házasesetbe, amely szerintük legjobb megoldásnak számított. Mint mondták, romlandó portéka a lány, és túl kell adni rajta, amíg nem késő.

A gyerekáldásról az volt a véleményük, hogy jól meg kell fontolni, mert a gyerek nem játékszer . . . De ha már az Isten megadta, és akárhány volt, mind

a szívükhöz nőtt, és sohasem gondolták őszintén, hogy jobb lenne, ha nem volna.

A gyereknevelés központi kérdése a házasságra nevelés, a házasság célja pedig a gyerekáldás volt. A fönymaradás bűvös képlete és az emberélet fordulóihoz kapcsolódó népszokásoknak kimondhatatlanul szép mozznata volt ez, általa a fiatal emberpár különféle törekvései és céljai valósulhattak meg. A gazdaság gyarapítása, a gyereknevelés, az önállósulás és az öregekről való gondoskodás is mindenképpen közéjük tartozott.

Elvben minden szülő arra törekedett, hogy a gyerekeiből jó munkást, becsületes embert, hagyománytisztelő polgárt neveljen. A nevelési elv közép-pontjában a vétségekért vagy bűnért való bűnhődés állott, és a szülők nevelési módszereinek a kritikátlan elfogadatlása, ebben fontos szerepe volt a közvéleménynek, a szülők jó példájának és a megelőzésnek. Az utóbbinál a közfelfogás, a gyerekek kitüntetése, jutalmazása és fenyegetése, ill. megfélemlítése szerepelt.

A nevelési módszerek koronkénti és családonkénti eltérést mutatnak, a társadalmi hovatartozástól, családszervezettől és a család gyermekeinek számától függően.

Az uralkodó (domináns) nevelési elvek szerint az a jó szülő, akinek egyik kezében a kenyér (amellyel táplálja), másikban a bot (mellyel bünteti, ha kell), és a társadalom (meg a nemzet) hasznos tagjává neveli a gyereket.

A hajdani nagycsaládban, ahol három-négy nemzedék élt együtt, leginkább a nagyszülők gondozták a gyerekeket, és ők adták át a hagyományokat is. A kisebb családokban főleg az anyjuk nevelte őket, mert ő állt legközelebb hozzájuk.

„Az apjához a fiú, a lányhoz jobban az anyja ragaszkodott . . .” – mondták az idősebbek.

A fiúgyermek korán az apja nyomdokába lépett a gazdaságban; a legidősebb leányka pedig a háztartás vezetésében vált anyja követőjévé, és testvéreit is gyámolította.

A sok gyerek a századforduló utáni években volt jellemző a családokra, de mai szemmel nem voltak nagy becsben: egy asztalhoz sem ülhettek a felnőttekkel! A szegény sorsú családok gyerekei alultápláltak voltak. A korszakra jellemző volt a magas gyerekhalandóság.

Doroszló az 1940-es évekig cselédfalu volt, és a szegényebb családok gyerekeit 10–12 éves korban adták oda szolgálni: a lányokat dajkának a városba, a fiúkat juhásznak vagy kanásznak valamelyik távoli tanyára.

Idényjellegű munkák végzésére a módos családok gyerekeit is kivették az iskolából. A munkában nevelődött fiúk tizenöt évesen már önállóan szántottak meg arattak. A lányok ebben a korban szinte minden asszonyi munkát eltanultak, aratáskor anyjuk helyett szedték a markot, és ezáltal hamar „főlnőtté” váltak, ami még akkor sem jelentette a szülői fönnhatóság végét.

Legtöbb családban a következő vétségekért járt büntetés: ha a gyerek anyagi kárt okozott, nem vigyázott a saját és mások testi épségére; ha szófogadatlán volt, vagy nem végezte el a reá bízott munkát (feladatot). Büntetés járt az erkölcsi normák megszegéséért, a tüzzel való játszásért, dohányzásért, a szülők vagy az idősebbek iránt tanúsított tiszteletlen magatartásért, legutóbb már az elégtelen iskolai osztályzatért meg hasonlókért.

A felsoroltakról megelőző céllal mondtak a szülők véleményyt, ennek jelentős szerepe volt a gyereknevelésben.

A fenyegetések, fenyítések a karonülő gyereknél kezdődtek, aki mindent bántott, ami csak a keze ügyébe került. Anyja ezt mondta: – Nono, nem szabad! Zsizse, megégeti az ujjad! – és rácsapott a kis kezére, vagy elpacsolta a fenekét.

Később, ahogy cseperedett, egyre több alkalommal kapott verést, és növekedett a fenyegetések száma: – Ne köpködj, mert a szádra ütök! – Összekötöm a batyudat, és kilöklek a ház elé: menj világgá! – Odaadlak a dögésznek, cigánynak, tollas zsidónak . . .! – Ne próbálj feleselni, mert rögtön szájon ütlek, hogy pirosat köpsz! – Ha még egyszer káromkodsz vagy csúnyát mondasz, kiverem mindkét sor fogadat! Vagy: – Rögtön agyoncsaplak! – Az iskolába készülő gyereknek útravalóul ezt mondták: – Szépen viselkedj, és mindenkinek köszönj az utcán! – Amikor a serdülő lánykákat szolgálni adták, zseb nélküli kötlényt varrtak számukra, nehogy lopjanak a gazdasszonyuktól. Ha a lány kiment a szülői házból, aggódó édesanyja ilyen szavakkal bocsátotta útjára: – Nagyon vigyázz, nehogy szó érje a házunk sarkát . . . Te már nem vagy olyan picike, hogy ne tudnál magadra vigyázni . . . Nehogy a rossz híred előbb ha zaérjen, mint te magad! Ne feledkezz meg arról, hogy jaj annak, akit a falu egyszer a nyelvére vesz: soha többé nem lesz becsületed . . .! – Inkább halva lássalak, a halálhíredet halljam, mintsem hogy becsutelen légy . . . – Ha meghallom, hogy te is olyasmit teszel, mint az a valaki, akkor a küszöbön vágom el a nyakadat! Megértetted! – Szíjat hasítok a hátadból, ha megtudom, hogy ezt vagy azt cselekedtél . . . – mondta az egyik legénykének a szigorú édesapa.

A megelőzésben tehát fontos szerepe volt a megfélemlítésnek, amely a kilátásba helyezett büntetési módokból ítélve, középkori állapotokat tükröz. A kijelentésekből az is kitűnik, hogy a szülőket leginkább a közvélemény, ill. a falu szájától való félelem készítette a fenyegetésekre meg a „látványos” büntetésre.

A büntetési módok között első helyen a gyerek megalázása, testi fenyítése, ill. a verése, utána a (látszólagos) kiközösítése, sarokba állítása, a kukoricán való térdepeltetés (kínzása) állott. A játszásra, szórakozásra szánt idő leszűkítése vagy megtagadása, a büntetésből kiszabott munka, éheztetés meg hasonlók szerepeltek.

A büntetőeszközök között első helyen minden bizonnyal a csupaszz kézzel végzett ütlegelés, ill. a szülő tenyere állt, amellyel a gyerek fenekére vert vagy megpofozta. Aztán a papucs, főzőkanál, szíjostor, söprű, gyeplőszár vagy nadrágszíj, pálca, (juhász)bot, kapanyél vastagságú husáng meg kötél következett.

Az anya leginkább csak a tenyerét, pálcáját, főzőkanalát vagy a söprűjét használta, a többi alkalmanként a gyerek apja vette kézbe.

A szülőkön kívül veréssel büntették a gyereket még a nagyszülők, idősebb testvérei, az iskolában a tanító úr, a hittanon meg a templomban a tisztelendő úr, meg az utcán haladó felnőttek.

Minden utcában volt jóságos idős ember, aki kedvelte és gyümölcscsel jutalmazta a gyereket. Gyerektelen, mogorva ember is akadt, aki leste az alkalmat, hogy szidalmazza vagy szíjostorral lássa el a baját; de ha nem sikerült, akkor beárulta a szülőknél, hogy tiszteletlenül viselkedett, amiért odahaza büntetés járt.

„Többnyire veréssel büntettek, meg kukoricán kellett »térbetyülni«. Utána bocsánatot kérni meg kezét csókolni a szüleimnek. Koplalással a templom miatt büntettek. Ha vasárnap nem mentünk másé, akkor muszáj volt litániára menni . . .”
– mesélte egy idős ember.

Kamaszként még kapott verést a gyerek, de legény korában már csak elvétve. A lányokat mindig szigorúbban nevelték, mint a fiúkat. A szülők szigora néha elviselhetetlen volt a gyerekek számára, és ilyenkor vált tragikussá a sorsuk.

Az alábbi felsorolás a teljesség igénye nélkül próbálja szemléltetni a gyerekek büntetésének emlékezetesebb eseteit:

– 1910-ben rest lányát egy apa, lábáról lekapott papucsával, úgy vágta pofon, hogy fél fülére élete végéig süket maradt a lány.

– 1918-ban egy 16 éves lány azért akasztotta föl magát, mert szülei fenyegetésekkel próbálták eltéríteni az önálló párválasztástól.

– Az 1930-as években egy hirtelen hangú apa vasvillát hajított a lányához, akinek a villa a testébe fúródott, és tartósan megnyomorította.

– Az idő tájt még egy szomorú eset történt, amelyet egy családtag mesélt: „Estefelé haza jött a néném, aki mindig szomorú volt amiatt, hogy férjhez kényszerítették a szüleink. Édesanyám éppen az ételt kevergette és kérdezte: – No, jöttél lányom? – A megkérdezett sírva ezt felelte: – Jöttem, édesanyám, de én oda soha többé vissza nem megyek! – Anyánk ekkor elkezdte pirongatni, bejött apánk is . . . Azzal próbálták jobb belátásra bírni a nénémet, hogy mit szól majd a falu. A mi családjunkban nem szokás a válás, a templomi eskü egész életre szól. – Vacsora után majd szépen visszakísérünk az uradhoz – mondták. Közben a néném az istállóban fölakasztotta magát. Mire asztalhoz kellett volna ülni, addigra kiszenvedett szegény . . .”

– Az 1940-es években egy szigorú apa fához kötözte a szófogatatlan kamasz fiát, és kapanyéllal úgy helybenhagyta, hogy a verés következtében ki kellett operálni a gyerek fél veséjét.

– 1950-ben egy anya tizenéves lányán összetörte a söprűt, mert a lány „doktoros” könyvet olvasott, amelyben színes képek szemléltették a terhességet meg a gyerekszülést.

– Az 1950-es években egy apa eltörte a fia karját, mert nem az általuk kiszemelt lánynak udvarolt.

– Kitagadtak a szülők egy lányt, mert megszőkött a legénnyel, kivel aztán össze is házasodtak. Hasonló okból a vasárnapi nagymise után, a templom előtt pofozta fel a lányát egy elkeseredett apa.

– Szíjostorral verte legényfiát az utcán egy anya, mert nem az általa kiszemelt lányt táncoltatta a kocsmai mulatságban.

– Büntetésből, lábára erősített kötél, a kútba lógatott egy tíz év körüli gyereket az apja.

– Egy tizenegy éves kislány arca eltorzult a veréstől, amit a szüleitől kapott, mert ajakrúzzsal festette ki a száját.

– Egy nyári napon, amikor a szülők kint dolgoztak a határban, a jószág itatását a gyerekre bízták, kinnek nevelőapja titkon megjelölte a kút sudárfáját. Amikor aztán estefelé hazatértek, kisült, hogy a gyerek nem itatott! Büntetésből vizes kötéllel verte meg a gyereket.

– Egy gazdának a fia legénytársaival a megengedettnél tovább szórakozott . . . Amikor megtudta, hogy apja vizes kötéllel várja, hirtelen elhatározással külföldre szökött, ott letelepedett, és csak apja halála után tért vissza, de csak látogatóba.

– Gurgulázni (hengerelni) ment öregapjával egy legényke a határba, és véletlenül az amúgy is balesetveszélyes fahenger alá esett . . . Megúsztta könnyebb zúzódásokkal. Az öregapja, ahelyett hogy sajnálkozott volna, végigverte a szíjostorával, és ezt mondta: „Az apád istenit! Megmondtam, hogy vigyázz magadra!”

– Egy családnál kicsit „hajtós” volt az öregebbik lány . . . Egyszer, amikor a selyemhernyóknak eperfalevelet szedtek, édesapja kérte: – Kislányom, add ide a kampót . . . – Nem adom én, maga is elveheti! – mondta. Az apa hirtelen jött hangjában odavágott a kampóval. A hátán akart végigválni, de az ütés a lány könyökét érte, ahol mindjárt kiugrott egy jó nagy csomó . . .

– 1965-ben egy lány házas ember traktorának a fülkéjében ment ki a határba dolgozni. Ezzel úgy feldühítette a szüleit, hogy kirepegették a bőrét: még másnap is látszottak a verés nyomai a testén.

– 1972-ben az egyik falubeli legény fölborult apja Fityójával, amittől horpadások lettek a gépkocsin. Apja büntetésétől annyira félt, hogy a sínbusz elé feküdt . . .

– 1980-as években az egyik családnál az volt a szokás, hogy büntetésből a gyerekek hajolva kellett fogni a lábujjait, hogy fenekén kifeszüljön a pantaló, amíg apja a nadrágszíjával veri . . .

– 1990-ben az egyik általános iskolai tanuló intőt vitt haza . . . Szülei azzal büntették, hogy nem kapott vacsorát.

Eddig a példák, amelyekkel a doroszlói gyerekek nevelőcélu büntetését próbáltam szemléltetni.

Az időrendi felsorolásból kiderül, hogy a fenyegetést bizony komolyan veszi a gyerek, és nem egy esetben a büntetéstől való félelmében öngyilkosságot követett el.

Megfigyelhető, hogy van család, ahol a gyerekek iránti szigorú magatartás folytatódik. Hogy csak a fához kötözött gyerek példáját ragadjuk ki: nem véletlen, hogy az egyveséjű apának a szigora miatt ment halálba a fia, amikor fölborult a gépkocsijával.

A hagyományos paraszti fölfogás szerint, az elszenvedett fenytések ellenére is, szüleinek a gyerek élete végéig hálával tartozik. Mindazonáltal a nagycsalád fölbojlásával a házasságra lépő fiatalok különváltak, és ezáltal nemcsak a szüleiktől való függőségük, hanem életmódjuk is gyökeresen megváltozott.

Korábban a közvélemény az apa, ill. a szülők jogának és kötelességének (a család belügyének) tartotta a gyerekek nevelését, büntetését.

Manapság viszont a gyerekevelésben tanúsított túlkapásokat meg az önbíráskodást a falu közvéleménye is büntetné.

Összefoglaló

Századunk közepéig működtek Doroszlón a hagyományosnak mondható társadalmi viszonyok, melyek között az erkölcsi normák s a magatartásformák betartására, a jogi szokások továbbélésére a családon kívül nemcsak a falu papja meg a tanítója, hanem az önkormányzata meg a közséleménye is ügyelt.

Elvben minden szülő arra törekedett, hogy gyerekeiből jó munkást, becsületes embert, hagyománytisztelő polgárt neveljen.

A nevelési elv középpontjában a vétségekért vagy a bűnért való bűnhődés állott, és a szülők nevelési módszereinek a kritikátlan elfogadtatása, amiben fontos szerepe volt a közséleménynek, a szülők jó példájának és a megelőzésnek.

A nevelési módszerek koronkénti és családonkénti eltérést mutatnak a társadalmi hovatartozástól, családszervezettől és a család gyerekeinek számától függően.

Az uralkodó falusi fölfogások szerint az a jó szülő, akinek egyik kezében a kenyér (amellyel táplálja), másikban a bot (mellyel bünteti, ha kell), és a társadalom hasznos tagjává neveli a gyerekeit.

Legtöbb családban a következő vétségekért járt büntetés: ha a gyerek anyagi kárt okozott, nem vigyázott a maga és a mások testi épségére, szófogadatlan volt, vagy nem végezte a reá bízott munkát (feladatot). Büntetés járt az erkölcsi normák megszegéséért, tüzzel való játszásért, dohányzásért, a szülőkkel vagy idősebbekkel való tiszteletlen magatartásért, elégtelen iskolai osztályzatért meg hasonlóért.

Kisebb vétségekért az anya, nagyobbakért leginkább az apa rótt ki büntetést, melynek skálája a fenyítés legenyhébb formáitól a súlyos testi sértésig terjedt.

A szülők szigora néha elviselhetetlenné vált a gyerekek számára. A közsélemény szerint azonban az elszenvedett büntetések ellenére is szüleinek élete végéig tisztelettel és hálával tartozott a gyermek.

Irodalom

- GAZDA Klára, 1980: *Gyermekvilág Esztelneken*. Kriterion, Bukarest
- KISS Lajos, 1981: *A szegény emberek élete I–II*. (3. kiadás). Gondolat, Budapest
- KOVÁCS Endre, 1988: *Bölcsőtől a koporsóig*. Az emberélet fordulóinak népszokásai Doroszlón. A M.Ny.I. és H.K.I., Újvidék
- Uó, 1982: *Doroszló hiedelemvilága*. Forum
- Uó, 1987: *Gyerek a traktoron*. Dunatáj 891. sz. In. Magyar Szó, Újvidék
- Uó, 1991: *A dugipénz*. Dunatáj 1055. sz. In. Magyar Szó, Újvidék
- Uó, 1991: *Libapásztorkodás*. Föld Népe 42. sz. In. Magyar Szó, Újvidék
- Uó, 1992: *Szegényember malaca*. Föld Népe 15. sz. In. Magyar Szó, Újvidék
- Uó, 1993: *Földművelés egy bácskai magyar faluban*. Mikes Kiadó, Budapest
- Uó, 1977: *A kivetkőzés*. In. Doroszló, egy bácskai falu élete. Kiadja a Doroszlói Helyi Közösség Tanácsa, 143–146.
- TÁRKÁNY SZÚCS Ernő, 1981: *Magyar jogi népszokások*. Társadalomtudományi Könyvtár, Gondolat, Budapest